

Aux armes citoyens! Reflexions sobre l'organització de l'exèrcit de la Revolució Francesa

Lluís Ferran Toledano González

Catorze de Juliol de 1789. A París, enmig d'una inquietant situació on les tropes reials s'havien anat concentrant al voltant de la ciutat, la milícia es dirigeix cap a la Bastilla on està emmagatzemada gran part de la pólvora disponible. Dos segles després, trenta mil policies i baterfes amb míssils terra-aire defenen la seguretat dels dirigents dels països més poderosos del capitalisme multinacional. La comparació no és gratuïta; el control de les formes de violència —institucionalitzades o no— resulta fonamental per a la pròpia reproducció del sistema de poder.

El que tractaré de plantejar serà, doncs, les línies directrius de la transformació de l'Exèrcit regular, la Guàrdia Nacional i les lleves de voluntaris, així com la creació definitiva de l'Exèrcit nacional i revolucionari, emprant dos tipus de materials: els debats apareguts entorn l'organització de les forces armades a les Actes Parlamentàries publicades per «La Gazette National ou le Moniteur Universel» entre el 1789 i el 1793,¹ per un costat, i l'anàlisi de la lleva dels voluntaris parisencs del 1791, per l'altre.²

A finals del segle XVIII, l'Exèrcit Reial formava la quasi totalitat de les forces armades i era l'únic òrgan de policia capaç de neutralitzar els motins que es donaven a l'època. Obviament, la sort de la Revolució Francesa depenia en bona part de la reacció d'aquest exèrcit, de l'actitud dels seus oficials i de la tropa envers els esdeveniments revolucionaris i davant la seva pròpia situació interna.

1. L'Exèrcit de línia i la França de l'Antic Règim

Els historiadors amb regust militarista tendeixen a fer creure que l'Antic Règim «militar» havia deixat d'existir en gran mesura abans de 1789, guiats

per l'esforç renovador de caire tècnic i organitzatiu que va tenir lloc des del 1760.

En l'ordre tècnic, certament va donar-se una forta renovació. El 1762, el ministre CHOISEUL modificà l'organigrama dels regiments de cavalleria i artilleria; per la seva banda, GRIBEAUVAL canvià profundament l'artilleria fent més mòbils les peces, donant-les més cadència i autonomia de foc. Ensenms, el 1777 entrà en les armeries militars un nou model de mosquet més resistent i lleuger que l'anterior. En l'aspecte tàctic, la controvèrsia entre l'ordre «minçe» —la línia— o l'ordre «profund» —la columna—, difoses un i altre per MESNIL-DURAND i per GUIBERT, respectivament, va quedar plasmada de manera conciliadora al nou reglament de maniobra de 1788.

Nogensmenys, les febleses estructurals de l'Exèrcit van romandre sense salvació. El caràcter dinàstic de les forces armades determinà tant la seva organització com el seu funcionament, tenint en compte que les tropes eren propietat del Rei i que aquest tenia el privilegi del seu ús. Així mateix, el problema de les dures condicions de vida i la fèrria disciplina a la qual estava sotmesa la tropa significà un elevat percentatge dels disturbis interns a l'Exèrcit durant el procés revolucionari. El model disciplinari prusià, basat en l'aplicació sistemàtica dels càstigs físics, deixava un ampli marge a l'arbitrarietat. Les condicions de vida del soldat no milloraren sinó relativament a partir del ministeri SEGUR —1780-1787—; el lliit individual o una major paga en temps de guerra no modificaren substancialment la vida quarterera, d'altra banda molt llarga, ja que es perllongava l'estància a files entre sis i vuit anys. El cos d'oficials també mostrava descontentament tot i que per motius ben diferents. Des de finals del segle XVII, els plebeus havien escalat posicions en la baixa oficialitat amenaçant de trencar el monopoli nobiliari en aquest terreny. A partir del 1762, la seva versió militar del moviment de reacció aristocràtica buscà recuperar l'oficialitat en exclusiva per a la noblesa. Diverses mesures parcials culminen en l'ordenança del 22 de maig del 1781, per la qual s'exigien quatre quaters de noblesa per a poder ingressar a les acadèmies militars, a més d'èsser un requisit obligatori per a accedir a l'ocupació de sotstinent. Aquesta disposició assegurava la victòria del sector aristocràtic, ja que els plebeus no podien aspirar a pujar més enllà del grau de capità al final de la seva vida professional. Així, aquest sector que representava el 10% de l'oficialitat francesa va rebre un cop dur que no oblidaria per a l'esdevenidor.

Els efectes de la reacció aristocràtica en l'oficialitat van permetre paradoxalment la creació d'un terreny de concordància entre nobles i plebeus interessats en la professionalització, enfront de la noblesa cortesana que rebia del monarca els millors càrrecs. Nogensmenys, la barrera del provilegi impedirà qualsevol entesa, per més que després ho intentés la burgesia de l'Assemblea.³ En aquest sentit, a l'Exèrcit no ens trobem amb una gran lluita circumscrita a unes èlites sinó davant d'un fenomen més ampli de rebuig al provilegi. Tant a la línia de protesta que surt a la tropa, com la que s'origina al si de l'oficialitat, presenten un voluminós testimoni en els «Cahiers» i mostren la delicada situació interna que s'havia anat configurant

en els anys anteriors a la Revolució dins l'Exèrcit d'Antic Règim. La seva trajectòria posterior serà la d'una transformació radical, profunda i estructural. França encarà 1789 amb un Exèrcit dinàstic i mitja desena d'anys després seria nacional —era l'Exèrcit de la Nació francesa— i doblement revolucionari —canalitzava interessos revolucionaris i impòsava un nou caràcter a les formes de guerra—.

2. Exèrcit Reial i el debat militar a la Constituent

J.-P. BERTAUD, qui més encertadament ha treballat la creació de l'Exèrcit revolucionari, va definir acuradament la fase inicial de la revolució en relació a les seves forces armades amb la següent expressió: «de l'afirmació a la violació dels principis».⁴

L'impuls renovador entorn la nova organització de l'Exèrcit que s'apropava podia esperar-se que vingués d'aquells dos sectors que havien mostrat una certa sensibilitat anteriorment: el dels filòsofs i funcionaris il·lustrats, per un costat, i l'interm a les forces armades, desitjós de la professionalització com a prioritat, per un altre.

En primer lloc, existí una tradició en el moviment il·lustrat de fer de l'Exèrcit un instrument més racional quant a la seva administració, tot i que el més característic fou l'aparició de crítiques sobre la seva funció com a eina del despotisme reial i amenaça a la llibertat. Així, es rebutjà la figura del soldat regular i es tractà de concepcuar una altra relació entre societat i força armada. En aquest sentit, un precursor important fou J.-A. HIPPOLYTE de GUIBERT, mariscal de camp el 1786 i que publicà el 1772 un *Essai Général de Tactique*, on condemnà l'Exèrcit del seu temps oposant-li un de ciutadant-soldats que pogués conformar una nació armada.

D'altra banda, l'oficialitat noble cercà una aliança —com es podrà veure en els Cahiers— amb els oficials de fortuna i la suboficialitat per tal de configurar un projecte d'Exèrcit professional, on el talent i el mèrit s'obrissin pas enmig de la noblesa afavorida de la Cort, però també, cal subratllar-ho, per barrar millor el pas al creixent desordre provocat per la tropa. Es tractava, doncs, de sacrificar els privilegis de naixement i construir un Exèrcit sense arribar a reclutar en el cos social la massa de ciutadans defensors del nou estat de coses.

El veritable debat entorn l'organització de les forces armades començà amb la Memòria adreçada a l'Assemblea Nacional pel Comte de La Tour-du-Pin, ministre i secretari d'Estat del departament de la guerra, en la sessió del 12 de desembre de 1789. L'Assemblea havia encarregat al seu comitè constitucional el preparar un projecte sobre aquests punts:

1. Ús de les forces militars a l'interior, i la seva relació amb el poder civil i els guàrdies nacionals.

2. Organització i forma dels judicis militars.

3.-Mitjans de reclutar les forces en temps de guerra, suprimint el sorteig de les milícies.⁵ El segon punt —la qüestió judicial—, així com l'augment de

paga al soldat, les regles d'ascens a cada grau, els sistemes d'enganxada i la venalitat dels càrrecs militars, foren assumptes que s'anaren desenvolupant sense massa entrebancs. En aquest sentit, resulta simptomàtica la pretensió de reduir el nombre de mariscals i tinents generals, tenint en compte tant el mèrit com l'antiguitat cam a pautes de valoració de l'escala de càrrecs militars. Nogensmenys, aspectes tals com la financiació de l'Exèrcit i el nombre d'homes que haurien de compondre-lo s'arrossegaren al llarg de les discussions, ja que la clau de volta del debat vingué definida per aquell punt que podia significar o no un veritable canvi en la base social i naturalesa del nou Exèrcit: la conscripció com a forma de reclutament. Va ser aquest punt el que va defensar E.L. DUBOIS-CRANCÉ, figura rellevant en la definitiva organització de l'Exèrcit revolucionari del 1793, rebutjant, ensems, el concepte de soldat regular sense opinió ni domicili, tan útil per a defensar la «llibertat» com per a atacar-la. La contradicció creada per la presència d'uns soldats que havien venut la seva vida i l'home que s'armava per defensar la revolució havia de superar-se a través de la conscripció única.

Amb aquest panorama, les discussions més importants es traslladaren als mesos de febrer —amb el Decret sobre organització del dia 28— i als mesos de juny i juliol del 1790. Malgrat les diverses posicions sobre el paper del monarca i el reclutament de l'Exèrcit, finalment s'arribà a una certa transacció. Per a justificar el que en un sentit profund podem anomenar una violació dels principis, els diputats adduïren la perillosa situació internacional, la necessitat d'una fase d'aprenentatge que solament un soldat professional podia tenir i la impossibilitat d'efectuar reclutes segons quines zones de França, com ara la Meridional.

L'Exèrcit professional fou, doncs, mantingut per la Constituent i, després, per la Legislativa. Els diputats d'ambdues mostraren la seva voluntat de traspasar el seu control de l'executiu al legislatiu i, en aquest sentit, l'Assemblea, a través del seu intermediari —el Comitè Militar—, multiplicà les seves funcions i cercà de sotmetre a la seva autoritat tot l'aparell militar. Nogensmenys, la progressiva deterioració política i social tingué la seva perllongació a l'interior de les casernes i als establiments de la Marina. El 10 de Juny de 1790, el marquès de CRILLON ressaltava la necessitat de restablir la disciplina,

que les désordres arrivés dans l'armée ne peuvent que troubler le travail dont l'assemblée s'occupe sans relâche pour améliorer le sort des soldats et fixer leur état d'après les principes de la régénération générale du royaume (...)⁶

Els acords sobre l'Exèrcit regular de Juliol de 1790 i dels següents dos anys estaran plens d'ambigüitats, tant en el referent a les normes de reclutament i promoció, com en les mesures tendents a restablir la disciplina, la relació amb el poder reial o la política sobre el contingent d'efectius. En aquesta línia, és ben representatiu d'una posició neguitosa de continuar amb

reformes estructurals la plantejada per M. NOAILLES a la sessió del 15 de juliol de 1790, a on afirmà:

Il ne suffit pas pour former une bonne armée de la composer d'hommes courageux. Tout français peut être soldat; mais la subordination, la discipline, la résignation pou supporter avec patiente les intempéries des raisons, sont toujours nécessaires, est c'est à l'usage, à l'habitude seule à en développer la germe.⁷

Paral·lelament això, els dos punts de màxim conflicte al si de l'Exèrcit, l'oficialitat i la tropa, es trobaven en una ràpida transformació interna, però val a dir que no tant pels desitjos i treballs dels membres de l'Assemblea sinó per la pròpia dinàmica que comportava la revolució. En el cas de l'oficialitat, les successives ones d'emigrats obriran noves vies d'accès a graus superiors per part d'ex-soldats —una sisena part del total d'oficials a finals de 1791—, trasbalsant la seva composició. En el cas de la tropa, com ens ha mostrat S.F. SCOTT,⁸ la revolució no significà una pèrdua numèrica del regular en relació al voluntari nacional, degut probablement a l'increment de la paga —en concret, una prima d'enganxada superior— i als canvis formals en els noms i la constitució dels regiments. Malgrat això, l'esclat de la guerra a l'abril de 1792 no farà més que desvetllar les contradiccions de la continuïtat d'aquest model. La por a que l'Exèrcit regular quedés invadit d'elements indisciplinats i fortament polititzats impedí la fusió efectiva de l'Exèrcit de línia i el «bleue», augmentat considerablement amb les lleves del 1791 i del 1792. Un apropament a la significació i formes de creació d'aquests batallons de voluntaris pot endinsar-se un xic més en la problemàtica de la creació del nou Exèrcit nacional i revolucionari.

3. Els voluntaris parisencs de 1791

La pressió de la situació internacional a la primavera i l'estiu del 1791 va fer que l'Assemblea, mitjançant la votació de l'11 de juliol, decidís la formació d'un cos sorgit de la Guàrdia Nacional que estigués preparat per tal d'efectuar una acció militar que es creia eventual sobre les fronteres. El sistema de reclutament i enquadrament dels voluntaris a través del batalló indicava la resolució dels diputats constituents de forjar el seu exèrcit; aquest estaria inicialment compost per ciutadant actius,⁹ amb millor paga que la tropa i sotmesos a una disciplina menys severa. Nogensmenys, el 5 d'agost aparegué un «reglament provisional pel servei de Guàrdies Nacionals» a on s'assenyalava que els voluntaris havien de dotar-se de l'equip i el vestuari necessaris, a més de l'aliment en les guarnicions. Tot plegat es reduïren els avantatges que sobre el paper semblaven tenir-se en relació als soldats regulars. Aquest fet, juntament amb la particular composició social dels membres de la lleva del 1791, és el que ha portat a parlar de què ens trobem amb els voluntaris més autèntics, moguts per un real i espontani convenciment.¹⁰ Malgrat l'entusiasme i la rapidesa en la

formació de la lleva, creiem que el quadre resulta més complexe si veiem altres factors: enganxament restringit a la duració d'una campanya, una disciplina paternal i possibilitats d'ascens majors que a l'Exèrcit regular.

En el transcurs dels mesos de juliol, agost i setembre es donà amb major celeritat la formació dels batallons dels departaments de la frontera del nord-est i els de París.

La Guàrdia Nacional parisina es dividia en 6 divisions de 10 batallons cadascuna. El nombre de voluntaris que es presentaren fou el següent: pel primer batalló, 1.241 homes provinents de la 4^a i 6ª divisions; pel segon batalló, 2.047 homes pertanyents a la 3^a i 5ª divisions i, pel que fa al tercer batalló, 1.247 homes, corresponents a la 1^a i 2ª divisions. No totes les divisions aportaren el mateix contingent de voluntaris; mentre la 2^a en donà 483, la 3^a i la 5ª oferiren 1.036 i 1.011, respectivament.

QUADRE I

Vestuario	Efectivo	Falta
Traje	550	101
Chaqueta	541	110
Pantalón	712	127
Sombreros	617	34
Gorras de los Granaderos	63	-
Camisas	1917	35
Polainas	1234	67
Equipo		
Banderolas	523	41
Cartucheras	539	25
Tahalf	623	28
Collares de los tambores	10	-
Cajas	10	-
Portafusil	378	186
Armamento		
Fusiles	469	95
Pistolas	63	3
Sables	614	36
Bayonetas	450	115

Font: quadre elaborat a partir de CH.-L. CHASSIN et L. HENNET, *Historique militaire et Etats de services des huit premiers bataillons de Paris, levés en 1791 et 1792. Documents tirés des archives de la Guerre et des Archives Nationales.*

La unitat tàctica i estructural fou el batalló, és a dir, un petit grup d'homes: 574. D'aquesta manera, solament 1.722 individus foren acceptats d'un total de 4.535 homes.

Els problemes de vestuari, equip i armament són il·lustratius de fins a quin punt les mesures decretades van ser o no acomplides. El Reglament del 5 d'agost preveia que cada voluntari havia d'anar provist del fusell amb la seva baioneta i cartutxera. Ensenms, havien de dotar-se del corresponent uniforme blau. La realitat defuig el model de voluntari que únicament és ciutadà actiu a través de la revista feta pel Mariscal CAULINCOURT, el 25 de novembre de 1790 (veure quadre n. 1).¹¹

Una ràpida ullada ens porta a la conclusió de que, aproximadament, una cinquena part dels voluntaris no pogueren dotar-se del més necessari: fusells, baionetes i vestit.

D'altra banda, cal matisar aspectes com la pretesa disciplina lliurement consentida i, per tant, l'eficàcia d'aquests batallons, no perquè no sigui vàlid un model de força armada amb aquests trets sinó perquè, a la pràctica, gran part de l'oficialitat encara mantenia tradicions en la manera de dirigir les tropes provinents de les pautes de comandament anteriors.¹²

En les observacions fetes en la revista del primer batalló, el Mariscal CAULAINCOURT anota com l'oficialitat és molt patriota però «una gran part està més disposada a manar que a obeir ordres superiors», reconeix com una gran part del vestuari està fet malbé, com la instrucció «est suivie; ce bataillon manoeuvre passablement bien», però, quant a la disciplina, opina de la següent manera: «Peu, pour ne pas dire point; j'ai donné des ordres les plus strictes à cet effet».¹³

Les disposicions del Consell de la Comuna parisenca, a finals de juny, reflexaven la necessitat de portar un registre dels voluntaris amb els seus noms, domicilis, edat i oficis. Cal advertir sobre el caràcter d'aquestes fonts, ja que molts oficis són difícilment classificables en un nivell social determinat i, sovint, el vocabulari emprat reflexa realitats diferents, sobre tot si volem fer comparances amb les dades provinents de la formació d'altres batallons en qualsevol indret de França. Per la nostra part, hem iniciat un estudi sobre la condició social dels voluntaris presentats al tercer batalló de París, degut a que té les fonts més completes.¹⁴ El mètode emprat és el seguit per C. PETITFRERE en el seu treball sobre el primer batalló d'Anjou en la lleva del 1791, on fa un esforç per establir una estructura socio-professional.¹⁵

En un principi (veure quadre nº 2), coneixem la professió de 1.071 individus sobre els 1.247 —el 85'8%— que s'inscrivien abans de la definitiva selecció del batalló.

En una primera aproximació, el que ens apareix és un net predomini del món de l'artesanat i del petit comerç que, juntament amb el «tèxtil», suposa les 2/3 parts del total. Les professions «burgeses» representen un percentatge no gens despreciable, lleugerament superior al 10%. Per últim, s'ha de ressaltar l'important nucli de militars, un 21'38%, amb un caràcter peculiar pel que fa a la seva anàlisi.

QUADRE II

CATEGORIES SÒCIO- PROFESSIONALS	CATEGORIES		SUBGRUPS	
	Nombre	%	Nombre	%
PROFESSIONS «BURGESES».....	114....	10'64		
Burgèsia de negocis	29....	25'43		
Professions liberals, funcionaris.....	69....	60'52		
Rendistes i ociosos (Burgesos).....	16....	14'03		
TOTAL	114.....	100		
PROFESSIONS DE L'ARTESANAT I DEL PETIT COMERÇ.....	667....	62'27		
Construcció, mobleria	190....	28'48		
Vestit i calçat.....	105....	15'74		
Alimentació	54....	8'09		
Professions annexesa l'agricultura.....	24....	3'59		
Transport	23....	3'44		
Diversos (artesanat, especialment)	271....	40'62		
TOTAL	667.....	100		
PROFESSIONS DEL TÈXTEL	18....	1'68		
PROFESSIONS DE LA TERRA.....	17....	1'58		
MILITARS.....	229....	21'38		
Oficials veterans.....	31....	13'53		
Soldats veterans.....	99....	43'23		
Voluntaris de la Guàrdia Nacional.....	99....	43'23		
TOTAL	229.....	100		
CERCA-NOVES	27....	2'52		

TOTAL: 1071 (100%)

Font: Quadre elaborat a partir de CH. Chassin et L. Hennet, *Historique militaire et Etats des huit premiers bataillons de Paris, levés en 1791 et 1792. Documents tirés des Archives de la Guerre et des Archives Nationales*, Tome I, Paris 1899.

El primer grup de professions burgeses ve marcat per les considerades «liberals» —el 60% del grup—, i, dins d'aquest, destaquen els estudiants, tret que cal subratllar, donat el carís predominantment jove de la lleva del 91.

És el segon gran bloc el que dona el to i significat al conjunt de voluntaris presentats. Sobresurt el sots-grup de «diversos», amb 271 individus compostats per tot tipus d'oficis en els quals resulta difícil establir nivells jeràrquics de riquesa. Abunda el món de la impremta i el llibre —uns 72 individus si afegim els paperers i el sector del gravat—, i és significatiu el nombrós sector de la perruqueria —49 membres— expressió de la crisi de les professions de «la polsim i la perruca». Altres subgrups importants són els relatius a la construcció i moblatge, el vestit i calçat, i, de nou, la presència de nombrosos aprenents —més del 10%—; en conjunt, doncs, s'ha de fer notar l'existència de sectors particularment sensibles a la crisi del món del treball.

En el cas de fer una comparació amb el que succeïa a d'altres departaments, el que veiem és una diferència local més o menys pronunciada, determinada pel major o menor fluxe de camperolat i, en definitiva, la particular estructura social de cada lloc. Així, J.-P. BERTAUD proposa, pel cas de MAINE-ET-LOIRE, les xifres d'un 15% de camperolat, 11% de burgesos i 66% d'artesans i botiguers.¹⁶ J.-M. Levy, per la seva banda, apunta pel departament de l'AIN un 76% d'agricultors, 21% d'artesans i botiguers, i solament un 3% de burgesos.¹⁷ L'estudi més complet de C. PETITFRERE, car disposa dels registres tant dels voluntaris que s'ofereixen com dels rebutjats, assenjala tres característiques: primacia d'artesans i botiguers, importància relativa del percentatge burgès i feblesa de la representació camperola.¹⁸

Si més no, el que resulta força aclaridor de l'estudi anterior és que, mentre que l'estructura dels acceptats és encara més escollidora que la de la Guàrdia Nacional, la composició social dels presentats en un primer moment s'apropa molt a la de la guàrdia democratitzada del 1792. Per tant, els administradors del Departament havien «descafeïnat» els candidats amb el propòsit de multiplicar els nois de bona família.

Pel cas concret del Tercer Batalló de París, creiem que ha d'estudiar-se específicament en relació a la situació socio-professional i política de París. El pes aixafant de l'artesanat, el petit comerç i altres, com la construcció i el tèxtil, ens indueix a pensar que, almenys pel que fa als presentats, la lleva del 91 no és tant diferent de la d'un any després. El problema es redueix a conèixer quins foren els realment acceptats i si se seguí la política d'escollir els qui tenien experiència militar i millor condició social. Nogensmenys, la imatge d'una veritable espontaneïtat i oferiment revolucionaris simbolitzats per la manca d'estímul propis a la lleva del 1791, s'hauria de replantejar, ja que la composició social de la majoria de voluntaris presentats és força semblant als que sí foren acceptats en la del 1792.

4. La creació de l'Exèrcit Nacional i Revolucionari

L'inici de la Guerra i la victòria de Valmy significaren un capgirament de les perspectives i curs de la revolució. Unificar els exèrcits fou una de les necessitats més elementals dels conflictes: conèixer el nombre i repartiment

dels soldats de cada Exèrcit, per tal d'assegurar un millor aprovisionament d'armes, municions, queviures i equipaments, així com disminuir la manca d'efectius que podien entrebancar els moviments operacionals. L'estudi acurat dels debats parlamentaris entorn de la nova configuració que prendrà l'Exèrcit en 1793 i el desenvolupament concret d'aquestes mesures en els batallons de París ens podem permetre un apropament més real del que en un principi semblen mostrar la majoria d'autors.

A principis del 1793 s'ignorava el nombre de soldats disponibles i era clara la crisi d'efectius.¹⁹ Una nova leva es feia necessària però seria complicat fer-la davant la hostilitat creixent dels nous reclutes per la desigualtat de sous, disciplina i avançaments. La solució proposada per E.-L. DUBOIS CRANCÉ fou plantejada en els següents termes:

J'aix prouvé que le recrutement ne peut s'operer dans l'Etat où est notre armée; que le seul moyen de lever cette insurmontable difficulté est de nationaliser l'armée en la soumettant au même régime; que le seul moyen de diriger l'esprit de la ligne vers le but que tout républicain doit se proposer, est de détruire l'influence de l'esprit de corps, en lui en opposant un contraire par le réunion de deux bataillons de volontaires avec un de ligne.²⁰

Els punts en discussió, doncs, serien aquests: (1) minvar els inconvenients de l'existència de diferents cossos, amb administracions pròpies i complexes, (2) completar tots els batallons per aminorar l'excessiu cost, (3) incorporar els voluntaris a l'exèrcit de línia, més sencer i habitual al maneig de les armes i, (4) unir un batalló de línia amb dos de voluntaris, dissolent a la seva part més important els seus estats majors i, a la seva base, «donar exemples d'instrucció i disciplina als uns, i de civisme i fraternitat pel consagrament de la Pàtria, als altres».

La resposta de E.L. DUBOIS CRANCÉ en el debat fou la de mantenir una actitud un xic eclèctica i pragmàtica, entre un SAINT-JUST que proclamava que la victòria no vindria per un canvi en la disciplina sinó pel progrés de l'esperit republicà a l'Exèrcit, o un F. BUZOT que, davant la por que representava la diferència de paga entre el regular i el voluntari, es preguntava: «Comment changerez-vous les ressorts d'une machine sans interrompre son actions?»²¹

Per E.L. DUBOIS CRANCÉ existia un acord sobre els principis i mètodes generals del projecte, tot i que es rebutgessin les conseqüències socials que podia tenir llavors. Certament, els soldats desertaven per anar amb els voluntaris i els oficials d'aquests feien el mateix, però acabant en les files de regulars. L'única manera de salvaguardar la llibertat era, doncs unir les forces armades mitjançant una base totalment nova: la conscripció de tots els ciutadans en edat de portar armes. El decret definitiu es publicà el 24 de febrer de 1793. L'amalgama, és a dir, la fusió en la base dels dos exèrcits, va haver d'ajornar-se per manca de temps. Quedà la fórmula de l'embridament o juxtaposició d'un batalló de línia amb dos de voluntaris per així crear una semi-brigada²², malgrat que la seva aplicació es va realitzar

lentament esperant fins i tot al 1794 o al 1795 per a arribar a veure casos d'embrigadament. Amb el decret CARNOT del 23 d'agost del 1793, finalment, es tancaria una etapa transcendental de reformes radicals al si de l'exèrcit.

D'altra banda, a través dels historials de serveis de cada voluntari i de cadascun dels altres batallons de París podem tenir una idea nítida de les repercussions concretes de les mesures del 1793.

En el cas del primer batalló, en produir-se el seu embrigadament el 29 de juny de 1795, el que en realitat es produïa fou una veritable fusió — amalgama — amb els batallons Primer de les Ardenes i Tercer del Drôme. El següent quadre palesa el canvi de situació:

QUADRE III

Compañías del 1º de París

Compañías de la Semi-brigada

Granaderos.....	Granaderos del 1 Batallón
Fusileros de Vienot.....	1ª Compañía del 1 Batallón
Fusileros de Blerzy.....	2ª Compañía del 1 Batallón
Fusileros de Pulleu.....	1ª Compañía del 2º Batallón
Fusileros de Gatine.....	5ª Compañía del 2º Batallón
Fusileros de Huir.....	7ª Compañía del 2º Batallón
Fusileros de Fiory.....	1ª Compañía del 3 Batallón
Fusileros de Dedais.....	6ª Compañía del 3 Batallón
Fusileros de Delaitre.....	7ª Compañía del 3 Batallón.

Font: Quadre elaborat a partir de CH.-L. CHASSIN et L. HENNET, *Historique militaire et Etats de services des huit premiers bataillon de Paris, levés en 1791 et 1792. Documents tirés des Archives de la Guerre et des Archives Nationales*. Tome I, París 1899.

Diferents vies de canvi trobaríem pel que fa al Segon i Tercer Batallons de París, però presenten el mateix comú denominador: lenta transformació orgànica, paulatí augment de la presència de nous talents en el cos d'oficials, tendència al manteniment dels antics caps dels voluntaris i, en definitiva, canvi radical de l'Exèrcit en una cronologia un xic tardana respecte de l'etapa jacobina de la Revolució.

5. Balanç

Al llarg d'aqueste pàgines he intentat d'argumentar com la creació d'un Exèrcit completament nou va estar estrictament lligada als condicionaments creats a partir de la Guerra i per l'acció dels governs revolucionaris de 1793 i 1794. El concepte de ciutadà-soldat no fou desenvolupat durant 1790 o

1791, i solament ho fou de manera molt limitada en el referent als voluntaris nacionals, ja que serviren tant per a la repressió com per a la revolta. En aquest sentit és fals oposar uns batallons «dorées» —els de 1791— amb uns més democratitzats —els de 1792—, ja que l'actitud inicial dels voluntaris presentats no varià excessivament, tret del context sòcio-polític diferent.

La vida d'aquestes unitats patirà les vicissituds de la guerra: es juxtaposaran amb altres batallons de regulars, però no es dissoldran definitivament fins 1795 i 1796. La creació de l'Exèrcit nacional i revolucionari vindrà donada tant com a resultat d'unes mesures concretes —DUBOIS CRANCÉ—, com per un continu procés d'organització i reorganització degut al moviment i agrupament dels batallons en els teatres d'operacions i al conjunt d'experiències acumulades pels voluntaris a cada moment: cohesió o no amb els regulars i d'altres voluntaris, veterania i noves formes de combat, canvis seguits a l'oficialitat...; per tot això, malgrat la tardança a l'amalgama efectiva, l'Exèrcit de 1789 no tindrà res a veure amb el del 1793 i el 1794, ja plenament revolucionari.

En definitiva, l'Exèrcit de la Revolució Francesa ens ofereix un cas reeixit en el que les successives victòries no foren només producte d'una nova organització sinó de l'aprofundiment de la mateixa Revolució. Les fonts de tipus militar, doncs, ofereixen unes grans possibilitats d'explotació com a mesurador, a escala local, de les actituds polítiques i socials d'una part activa de la població.

NOTES

- ¹ He utilitzat el fons existent a la Biblioteca de la Facultat de Lletres de la U.A.B.: *Reimpression de l'Ancien Moniteur*, Plon Flères, Paris 1847, en concret els volums I-II (1789), III a V (1790), VII i X (1791), XI (1792) i XV (1793).
- ² La documentació emprada correspon al treball de CH. CHASSIN i L. HENNET, compilada i ordenada en una obra de tres volums que porta per títol *Les Volontaires nationaux pendant la Révolution française*. Aquest material està microfilmada dins la *Colecció de Documents relatius a la Història de París durant la Revolució Francesa (1883-1923)*.
- ³ El millor llibre escrit sobre l'Exèrcit de la revolució és: J.-P. BERTAUD, *La Révolution Armée. Les soldats-citoyens et la Révolution française*. Ed. Robert Laffont, Paris 1979.
- ⁴ Cfr. J.-P. BERTAUD, *La Révolution Armée...*, op. cit., p. 60.
- ⁵ Cfr. *Reimpression de l'Ancien...*, op. cit., Vol II, pp.374-376.
- ⁶ *Ibidem*, op. cit., Vol IV, p. 597.
- ⁷ *Ibidem*, op. cit., Vol V, p. 131

- ⁸ Vegeu S.F. SCOTT: «The regeneration of the line army during the French Revolution» a *Journal of Modern History*, nº 42, 1970.
- ⁹ Els ciutadans actius eren aquells que podien pagar com a contribució tres jornades de treball.
- ¹⁰ Una bona síntesi a J. GODECHOT: «Les Institutions Militaires» a *Les Institutions de la France sous la Révolution et l'Empire*, P.U.F. (París 1951), p. 137.
- ¹¹ Cfr. CH.-L. CHASSIN, L. HENNET: *Les volontaires nationaux...*, op. cit., p. 170.
- ¹² Segons J.-P. BERTAUD, aquests batallons s'habituarren ràpidament als requeriments de l'art militar. Vegeu, de l'autor, *La Revolution Armée...*, op. cit., p. 70.
- ¹³ Cfr. CH.-L. CHASSIN, L. HENNET: *Les volontaires nationaux...*, op. cit., p. 177. La 6ª Companyia fou obligada a llicenciar-se a causa que es negaren a obeir el seu capità.
- ¹⁴ Un estudi minuciós sobre els voluntaris parisencs del 1792 desvetllaria algunes incògnites. Per ara, el resultat de la investigació ha produït el següent treball en equip: Javier HOYOS, Lluís F. TOLEDANO, *La leva de Voluntarios Nacionales de 1791. Los tres Batallones de París*, U.A.B., Bellaterra 1989, 39 pp. (treball de curs). Una recent investigació sobre la lleva de 1792, efectuada arreu de França és la promoguda per J.-P. BERTAUD: *Enquête sur les volontaires de 1792* a A.H.R.F., nº 272 (París 1988), pp. 151-168.
- ¹⁵ El millor estudi de caire local des del punt de vista metodològic és el de C. PETITFRERE: *Blancs et Bleus en Anjou, 1789-1793*, Publications de l'Université de Lille-III, 1979.
- ¹⁶ J.P. BERTAUD: *Valmy. La démocratie en armes*, Pulliard (París 1970), p. 199.
- ¹⁷ Vegeu J.-M. LEVY: «La formation de la première armée de la Revolution Française», a *L'Information Historique*, nº 2, (París 1973), pp. 68-74.
- ¹⁸ Cfr. C. PETITFRERE, *Blancs et Bleus...*, op. cit., pp. 471-473.
- ¹⁹ Segons E.L. DUBOIS CRANCÉ la mitjana dels homes en els batallons de voluntaris devia ésser de 750, quan el desembre de 1792 tan sols era de 559. Pel que fa als regulars el dèficit era de 34,122 homes. Cfr. *Reimpression de l'Ancien...*, op. cit., Vol XV, pp. 384-388.
- ²⁰ Ibidem, op. cit., Vol. XV, p. 386.
- ²¹ Ibidem, op. cit., Vol. XV, p. 428.
- ²² Per E.L. DUBOIS CRANCÉ, els treballs d'organització no suposarien greus entrebancs, tot i que la realitat seria una altra: «L'operation que j'ai proposée est si simple, si peu compliquée, qu'elle peut se faire presque en entier dans chaque armée en moins de huit jours; car tout ce mécanisme consiste à passer un revue por tous les corps qui sont en présence de l'ennemi». Cfr. *Reimpression de l'Ancien...*, op. cit., Vol XVI, p. 438.

LLUÍS FERRAN TOLEDANO GONZÀLEZ
Llicenciat en Història per la UAB

Resumen: El autor, mediante los materiales de los debates parlamentarios sobre la organización del Ejército de la Revolución entre 1789 y 1793, y la documentación existente sobre filiaciones y historiales de servicios de la leva de voluntarios de París del año 1791, intenta hacer otra aproximación a la constitución del Ejército revolucionario, con la voluntad de añadir un poco más de complejidad al tema y matizar su dinámica de transformación interna.

Summary: The author, through the materials of the parliamentary debates about the organization of the Army of the Revolution between 1789 and 1793, and the documentation about the levy of volunteers of Paris in 1791, tries to do another approximation to the constitution of the Revolutionary Army, with the desire to add a little more of complexity to this subject and to tinge his dynamic of inner transformation.